

Maďarová, Zuzana a Alexandra Ostertágová (eds.): *Občianky a revolucionárky. Ako, kedy, kde sa vylučujú nevhodné subjekty*

Bratislava: ASPEKT, 2015. 204 s., ISBN 978-80-8151-034-2

MARKÉTA MOTTLOVÁ¹

Publikace *Občianky a revolucionárky. Ako, kedy, kde sa vylučujú nevhodné subjekty* popisuje příběhy různých žen, které vstupují do revolučního a občanského prostoru v různých časových obdobích, na různých místech a v různých historických, společenských a politických kontextech, jak ji výstižně charakterizují editorky Zuzana Maďarová a Alexandra Ostertágová. Přestože se jednotlivé studie zabírají odlišnými tématy, kontexty a časovými obdobími, a přestože autorky a autor pochází z odlišných společenskovědních oborů (historie, sociologie, psychologie, politologie, genderová studia a další) a používají různé metodologie, všechny studie spojuje to, že odkrývají vzorce zneviditelnování aktivit žen. Publikace přispívá jednak k rozšíření narativů revolucí a sociálních hnutí o genderový aspekt, jednak k rozšíření konceptualizace občanského odporu o nevěřejnou sféru.

Text je členěn do sedmi kapitol, přičemž úvodní kapitola zasazuje šest zahraničních studií do společného teoretického rámce a hledá mezi nimi souvislosti. První kapitola *Spoločné cesty občianok a revolucionárook* představuje výchozí bod vybraných studií, když přibližuje feministickou kritiku občanství a feministické zkoumání revolucí a sociálních hnutí a zároveň poukazuje na dvě perspektivy čtení publikace – perspektivu vylučování a perspektivu každodenního odporu. V teoretické části pojednávající o feministické diskuzi pojmu občanství je pouze škoda, že není také zmíněn a vysvětlen koncept diferencovaného občanství v podání Iris Marion Young, jež se nabízí jako alternativa k univerzálnímu občanství a obohatil by teoretický základ předkládaných studií (Young 1989: 258–267), ale na druhou stranu si uvědomují, že rozsah úvodní kapitoly je v tomto ohledu limitující.

U výběru textů oceňuji, že byl zohledněn intersekcionalistický přístup a že jsou kromě genderu v předkládaných studiích reflektovány i další kategorie, jako je věk,

¹ Ústav politologie, Filosofická fakulta, Univerzita Karlova, U Kříže 8, 158 00, Praha 5 – Jinonice, Česká republika / Department of Political Science, Faculty of Philosophy and Arts, Charles University, Prague, Czech Republic. Contact: marketa.mottlova@gmail.com

třída či etnicita. Tuula Gordon, autorka první studie, jež tematizuje genderově diferencované praktiky, se kterými se střetávají helsinské dívky ve vzdělávacím procesu, věnuje například pozornost příslušnicím různých sociálních tříd. Považují za důležité, že studie reflektují diverzitu mezi ženami a nepojímají skupinu žen na základě společných zájmů a identity, ale na základě postavení žen vůči ostatním členům společnosti (viz koncept seriality genderu; Young 1994). Ve studiích nejsou vyvozovány esencialistické závěry o charakteristikách žen, i když by se to v některých situacích mohlo nabízet. Lze zmínit text Shany Penn o ženách v polské Solidaritě, jejichž významná úloha v ilegálním protivládním tisku se z porevolučních vyprávění vytrácí. Autorka nepřijímá esencialistické tvrzení jedné z dotazovaných disidentek, že trpělivost je vrozenou vlastností žen a že ženy na základě toho měly lepší předpoklady než muži pro vedení vytrvalé revoluce v Polsku, ale spíše poukazuje na širší dobový kontext.

Na druhou stranu slabinou první zmiňované studie o genderové dimenzi finského vzdělávacího systému lze spatřovat v některých tvrzeních obsažených v závěrečných pasážích, které částečně zpochybňují předchozí příklady genderově diferencovaných praktik ve školství. Zatímco na začátku studie autorka tvrdí, že „dívčatá chcú nadobudnúť nezávislosť a svojbytnosť a v snahe stať sa konajúcimi subjektmi, ktoré uplatňujú svoje občianske práva, narážajú na obmedzenia“ (s. 32), v závěru studie uvádí, že „od študujúcich sa očakáva, že budú aktívni a stanú sa tak nezávislými, dospelými občanmi a občiankami. (...) No ich možností vykonávať občianstvo sú v danej chvíli obmedzené. (...) Študentky a študenti majú obmedzené možnosti utvárať svoju pozíciu činných, prehovárajúcich subjektov“ (s. 48) Druhé tvrzení není výlučně směřováno na dívky, spíše se jedná o kritiku nastavení vzdělávacího systému všeobecně, které negativně dopadá na dívky i chlapce. Uvítala bych proto jasnější vymezení, kdy a proč se jedná o genderově diferencované praktiky (například očekávání, že dívky budou ve škole klidnější než chlapci) a naopak za jakých okolností hraje gender až sekundární roli. Z metodologického hlediska také chybí vysvětlení, proč projekt, z něhož Gordon ve studii vychází, srovnává školy v Helsinkách právě se školami v Londýně.

Hlavní přínos studií představuje samotné tematizování aktivit marginalizovaných skupin, které stojí v hegemonním diskurzu občanství a revolucí na okraji pozornosti a jejichž hlasy jsou tak často z občanské a politické oblasti vyloučeny. Tři studie v publikaci identifikují univerzalistický diskurz a zpochybňují údajnou neutrálnost narativů revolucí a sociálních hnutí – konkrétně polského opozičního hnutí Solidarita v 80. letech, mexického sociálního hnutí v roce 1968 a hnutí za globální spravedlnost. Aktivitám žen v těchto hnutích není připisován politický význam, což podle mého názoru odráží tradiční očekávání, kdy jsou politika a vedoucí pozice ve společnosti spojovány s muži. Ženy nejsou vnímány jako legitimní politické aktérky a jsou stereotypně spojovány s pasivitou. Není proto překvapením, že i některé ženy se drží těchto tradičních genderových očekávání a samy sebe neidentifikují jako vedoucí osobnosti. Studie o hnutí za

globální spravedlnost, jejíž autorkou je Bice Maiguashca, upozorňuje na další problém, který spočívá v úzké definici politické činnosti. Pokud se totiž zaměříme pouze na politický protest jako jádro aktivismu, opomíjíme rozmanité činnosti feministických aktivistek v rámci hnutí.

Publikace nám nejen umožňuje identifikovat praktiky vylučování a kriticky nahlížet na převažující narativy, ale také překonat zneviditelňování aktérství těchto subjektů prostřednictvím konceptů, jakými jsou teorie každodenního odporu, koncept žitého občanství či koncept občanství jako kulturního scénáře. Důležitým přínosem publikace je především názorné ilustrování toho, proč feministické heslo „osobní je politické“ zůstává stále relevantním. Deborah Cohen a Lessie Jo Frazier, autorky textu o odlišných narativech účastníků a účastnic mexického hnutí, explicitně zpochybňují dělení prostoru na veřejný (racionální – mužský) a soukromý (emotivní – ženský). Jeden ze společných jmenovatelů studií vidím právě v nabourávání předpokladu o oddělení soukromé a veřejné sféry, které nám umožňuje vnímat aktivní úlohu žen, jež bývá při zachování hranic mezi těmito sférami buď nerozpoznána, případně označována za nepolitickou. Konkrétně se to projevuje například tím, že se předkládaný feministický výzkum občanství ve studiích zaměřuje i na aktérství žen v každodenním životě a že na rozdíl od převážné většiny výzkumů konceptualizujících odpor věnuje pozornost nejen viditelnému odporu, který se odehrává ve veřejném prostoru. V důsledku je možné konceptualizovat omezený přístup imigrantek k občanským právům v Hongkongu a jejich aktivní nárokování si svých práv, jak ve svém textu ukazují Pun Ngai a Wu Ka-Ming. Podobně ve své studii Charles T. Lee poukazuje na každodenní vyjednávání migrantek z Indonésie a Filipín, které nemají doklady, o svých pracovních podmínkách, přestože se tato aktivita neodehrává ve veřejné sféře a není kolektivního charakteru.

Díky tomu, že publikace věnuje pozornost aktérství žen v revolučním i v každodenním životě, jež je v převažujících narativech zneviditelňováno, dostává se aktivitám žen společenského uznání a zároveň se rozrušuje obraz o ženách jako pasivních subjektech. Předkládaná publikace posouvá aktérství žen a jejich marginalizované hlasy z okraje do středu zkoumání revolucí a občanství. V českém a slovenském prostředí by mohla být podnětem pro výzkum narativu sametové revoluce z genderového hlediska. Výzkumná otázka by se mohla zaměřit na to, zda je hypotéza o zneviditelňování žen-disidentek v porevolučním diskurzu Polska a Mexika platná i v našem kontextu.

Literatura

- Young, Iris M. (1989): „Polity and group difference: A critique of the ideal of universal citizenship.“ *Ethics*, 99(2), 250–274. DOI: 10.1086/293065
- Young, Iris M. (1994): „Gender as seriality: Thinking about women as a social collective.“ *Signs*, 19(3), 713–738. DOI: 10.1086/494918